

УДК 343.1

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1412007>
V.I. ШЕСТАКОВ,

 аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
 м. Харків, Україна; e-mail: vadimshestakov@i.ua;

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4928-2101>

РІШЕННЯ, ДІЇ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО АБО ПРОКУРОРА ЯК ПРЕДМЕТ ОСКАРЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

V.I. SHESTAKOV,

 Postgraduate student of a Ph.D., Kharkiv National University of Internal Affairs,
 Kharkiv, Ukraine; e-mail: vadimshestakov@i.ua;

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4928-2101>

DECISIONS, ACTIONS OR OMISSIONS OF THE INVESTIGATOR OR PROSECUTOR AS AN OBJECT OF APPEAL IN A CRIMINAL PROCEEDING

Постановка проблеми

Згідно ст.8 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права. З метою належної реалізації цього положення у КПК України передбачена низка правових засобів забезпечення та охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. До їх числа слід віднести інститут оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування (гл.26 КПК України). Його впровадження відповідає ідеї побудови сучасного кримінального процесу України на засадах змагальності, що надає учасникам кримінального провадження можливість відстоювання своєї позиції в спірних питаннях, що виникають під час досудового розслідування, а тому удосконалення цього інституту сприятиме подальшому утвердженню в кримінальному судочинстві України принципу верховенства права.

Але, щодо світової практики, як зазначає Том Р. Тайлер (Tom R. Tyler), ключовим фактором, що формує суспільну поведінку в тому числі, й у судовому провадженні, і впливає на верховенство права, є справедливість процесів, якими користуються правові органи, а сила та широта цього впливу вказують на цінність підходу до регулювання, заснованого на чутливості до суспільних інтересів щодо справедливості при здійсненні юридичних повноважень [1]. Маріус ван Дайк (Marius van Dijke), Девід Де Кре-

мер (David De Cremer), Лівен Бребельс (Lieven Brebels) і Нільс Ван Куквеке (Niels Van Quaquebeke) акцентують увагу на тому, що існуюча теорія правосуддя пояснює, чому чесні процедури мотивують працівників приймати кооперативні рішення, але не дозволяє пояснити, як працівники прагнуть досягти цих цілей [2].

Поєднуючи світову та вітчизняну практику, особливості ухвалення рішень, вчинення дій та характеристики бездіяльності посадових осіб у кримінальному провадженні, в частині їх оскарження, досліджені Ю.М. Грошевим, А.Р. Туманянц, Н.В. Глинською щодо змісту та характерних рис процесуальних рішень уповноважених органів та їх посадових осіб [3, 4]. Це дозволяє аналізувати процесуальні рішення та дії як результат реалізації ухвалених рішень з позиції впливу на права, свободи та законні інтереси учасників процесу, а отже і можливості їх оскарження, тобто здатності бути предметом оскарження у кримінальному процесі. Змістовний аналіз змісту поняття "бездіяльність" та його ознак наведено в роботі Я.Я. Мельника та І.В. Єльчукової [5]; характеристика оскарження як самостійного інституту кримінального процесуального права та його складових, ознаки випадків визнання рішень, дій та бездіяльності, що можуть бути предметом оскарження – в працях Д.І. Клепки, О.Г. Яновської [6, 7]. Разом із тим, все ще потребує уточнення поняття "предмет оскарження" та узагальнення переліку випадків визнання рішень, дій та бездіяльності такими, що підлягають оскарженню.

Відмітимо, що з приводу практичної реалізації питань оскарження рішень, дій чи бездіяльності уповноважених на ведення кримінального провадження осіб також були опрацьовані рекомендації Вищих судових інстанцій [8, 9]. В них віднайшли своє відображення як роз'яснення з приводу практичної реалізації окремих статей КПК України, якими регламентовано інститут оскарження, так і наведено їх тлумачення. Однак існування таких рекомендацій свідчить про складність практичної реалізації досліджуваного інституту, наявність прогалин у його правовому регулюванні та про потребу подальшого удосконалення. До того ж, означені прогалини не тільки перешкоджають здійсненню кримінального провадження, але й не сприяють забезпеченню прав, свобод та законних інтересів учасників процесу, на що вказано Д.І. Камчатною [10, с.192].

Звідси, метою статті є надання характеристики окремих норм оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора у кримінальному провадженні як інституту кримінального процесуального права. Новизна роботи полягає в додаткових аргументах на користь позиції щодо погляду на інститут скарження на досудовому слідстві як засіб захисту прав, свобод та законних інтересів особи у кримінальному процесі, та уточненні розуміння причин і підстав віднесення рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора до числа таких, які підлягають оскарженню. Завдання роботи: уточнити зміст поняття "предмет оскарження"; навести характеристику рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора як предмету оскарження під час досудового розслідування; уточнити правові підстави віднесення окремих рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора до числа таких, які можуть бути оскаржені під час кримінального провадження.

Інститут скарження на досудовому слідстві

Як відмічено у юридичній літературі, нормативне закріплення в окремій главі КПК порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді під час досудового розслідування підкреслює особливе значення цієї процедури як гарантії захисту інших прав і законних інтересів учасників кримінального провадження [3, с.507]. На нашу думку, за своєю сутністю цей механізм оскарження виступає відображенням положення ст.55 Конституції України, яка передбачає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Є він також і відображенням

ст.13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в частині обов'язку нашої країни сформувати ефективний механізм захисту прав особи. Звернемо увагу, що за своєю правовою природою право учасника процесу на оскарження під час досудового слідства виступає як вимога особи перевірити законність та обґрунтованість ухваленого слідчим або прокурором рішення, вчинених ними дій або бездіяльності. Тобто, воно подібне до інституту апеляційного перегляду судових рішень, щодо якого, як слушно вказує Кассандра Берк Робертсон (Cassandra Burke Robertson), апеляційні засоби правового захисту відіграють значну роль у системі правосуддя, виконуючи ряд різних функцій і включаючи: виправлення правових та фактичних помилок; заохочення розвитку та удосконалення правових принципів; посилення стандартизації при застосуванні правових норм; і сприяння повазі до верховенства права [11, с.1224–1225]. Таким чином, норми гл.26 КПК України мають не тільки важливе значення для конкретної особи у кримінальному провадженні, але й є засобом дотримання вимог засад верховенства права та законності у кримінальному провадженні, засобом його удосконалення.

У свою чергу відмітимо, що передбачені гл.26 КПК України норми слід характеризувати як інститут кримінального процесуального права, на що також слушно звертається увага й іншими науковцями [6, с.8]. Як процесуальна діяльність цей інститут включає такі окремі порядки оскарження, які відрізняються предметом оскарження, суб'єктом оскарження, суб'єктом та процедурою розгляду та вирішення скарги, а саме: 1) оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування; 2) оскарження недотримання розумних строків; 3) оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування; 4) оскарження слідчим рішення, дій чи бездіяльності прокурора [3, с.507]. До цього переліку, на цілком обґрунтовану думку Д.І. Клепки, слід додати також оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових чи службових осіб, пов'язаних із наданням міжнародної правової допомоги на території України [6, с.8]. Це дає підстави для постановки питання про включення ст.572 КПК України до гл.26 КПК України, що є цілком логічним, адже за змістом в обох випадках предметом оскарження є не судові рішення, а рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, їх посадових чи службових осіб. Тому

в цій частині інститут оскарження ще потребує свого удосконалення.

Із цих п'яти порядків оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб у кримінальному провадженні, найбільшу кількість скарг викликає безпосередня кримінальна процесуальна діяльність слідчого та прокурора. Саме їх рішення, дії або бездіяльність у найбільшій мірі впливають на стан забезпеченості прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Цей висновок підтверджується даними, наведеними в узагальненні Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування" [8, с.3]. Саме тому одним із актуальних питань сучасної науки кримінального процесу є пошук шляхів подальшого удосконалення правової основи (умов і підстав) та процесуального порядку оскарження рішень, дій, бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Адже, як зауважує вже зазначена К.Б. Робертсон, у кримінальних справах право на оскарження відіграє додаткову роль у захисті від неправомірного обвинувачення невинних [11, с.1225]. Зокрема, це стосується такого елемента цього інституту, як предмет оскарження. З'ясування його характерних рис сприятиме більш повній та ефективній реалізації права учасників кримінального провадження на оскарження.

Предмет оскарження на досудовому розслідуванні: поняття та зміст

Насамперед з'ясуємо зміст поняття "предмет оскарження", в якому за тлумачним словником предмет означає те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого-, чого-небудь // об'єкт почуттів, переживань [12, с.1104]. У свою чергу, оскарження – це дія за значенням оскаржити, оскаржувати, тобто офіційно подавати скаргу у вищу інстанцію, протестуючи проти якого-небудь рішення, чиїх-небудь дій і т. ін. [12, с.859]. Отже, предмет оскарження у кримінальному процесі у загальному вигляді визначимо як певний об'єкт чи явище, які віднайшли своє втілення у рішенні, дії та ін. уповноважених посадових осіб, що стало причиною переживань та протесту учасника кримінального провадження, і з приводу чого ним офіційно може бути подано скаргу. Де відповідні об'єкти чи явища (владне волевиявлення слідчого чи прокурора, вчинення ними певних дій або невин-

конання ними певного процесуального обов'язку), які стали результатом ухвалення рішення, вчинення акту-дії і т. ін. уповноважених на ведення кримінального провадження осіб, утворюють зміст предмету оскарження. Формою існування змісту є рішення, дії чи бездіяльність, зокрема органу досудового розслідування чи прокурора. Способом реалізації предмету оскарження є можливість офіційного подання скарги. А зв'язок між змістом і формою предмету оскарження та способом його реалізації утворює наявне (можливе) порушення (обмеження) прав, свобод та законних інтересів учасника кримінального провадження. Отже, основу предмету оскарження під час досудового розслідування є об'єкти чи явища, які мають юридичне значення в межах провадження і утворюють його зміст та форму. Так, до числа цих явищ, які становлять зміст та форму, тобто основу предмету оскарження, як вказують фахівці, за їх юридичною природою [13, с.107], і про що свідчать положення гл.26 КПК України, є рішення, дії чи бездіяльність органу досудового розслідування чи прокурора. Розглянемо їх.

Характеристика рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора як предмет оскарження у кримінальному провадженні

Рішення. Відповідно до ст.110 КПК України, процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Частина 2 цієї ж статті додатково доповнює, що рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови, а вимоги до її оформлення викладено в ч.6 вказаної статті. З аналізу ст.110 КПК України вбачаємо, що мова йде про ті рішення, які слідчий чи прокурор приймають у конкретному кримінальному провадженні, та які отримали своє оформлення у вигляді постанови, виготовленої на офіційному бланку та підписаної службовою особою, яка прийняла це процесуальне рішення. Хоча відмітимо, що такий підхід законодавця дещо звучить коло процесуальних документів, які за своїм характером є процесуальними рішеннями.

Однак, та ж сама ст.110 КПК України в ч.4 до числа процесуальних рішень відносить обвинувальний акт. Але, виходячи зі змісту ст.303 КПК України, його оскарження законом не передбачено. Проте, фахівцями іноді вказується, що перелік рішень слідчого, прокурора, які можуть бути оскаржені, включає ст.303 КПК, де указані рішення викладаються у відповідних процесуальних документах [3, с.508]. Вважаємо, що ця

позиція підтверджує наведене вище зауваження щодо неоднозначності тлумачення поняття "рішення" в контексті гл.26 КПК України. Водночас таке розширене розуміння форми процесуального рішення, яке може виступати предметом оскарження, суперечить вимогам ст.110, 303 КПК України. Як свідчить аналіз ст.303 КПК України, названі у ній рішення оформлюються саме у формі відповідних постанов слідчого чи прокурора. Відмітимо, що оформлення рішення у формі постанови дає можливість органу, до якого звернута скарга, проаналізувати фактичні та юридичні підстави, які стали підґрунтям ухвалення цього рішення, що знаходить своє відображення у відповідних елементах структури постанови (ч.5 ст.110 КПК України).

Щодо рішення як предмета оскарження, то це обумовлено його правовою природою, яка пов'язана з тим владним приписом слідчого чи прокурора, яке стосується прав, свобод та законних інтересів певної особи – учасника кримінального провадження. Зокрема, Н.В. Глинська рішення у кримінальному процесі визначає як виражений у встановленій законом формі індивідуальний правозастосовний акт, в якому компетентні державні органи і посадові особи в передбаченому законом порядку з метою вирішення правових і кримінологічних завдань надають відповіді на питання, що виникли по справі, і виражають владне волевиявлення про дії або бездіяльність, що впливають із встановлених на момент винесення рішення фактичних обставин справи і приписів чинного законодавства [2, с.9]. Тобто, саме ухвалення слідчим чи прокурором індивідуального правозастосовного акту, який виражає їх владне волевиявлення і вирішує правові питання, які стосуються прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, обумовлює виникнення конкретних відносин з приводу оскарження. Використовуючи структуру правового відношення, зауважимо, що об'єктом цих відносин, тобто те, з приводу чого вони виникли, слід вважати сутнісну властивість рішення – владне волевиявлення слідчого чи прокурора, яке стосується прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Так, вказано, що рішення суб'єкта владних повноважень, як предмет оскарження, відображає результат його діяльності і містить обов'язкове до виконання веління носія влади, яке впливає на реалізацію прав і обов'язків підвладної особи [11, с.107]. Саме це веління, яке містить рішення такого суб'єкта, і є предметом оскарження.

Тому щодо рішення, як предмета оскарження, відмічаємо наступне: воно має бути винесене уповноваженою на це особою; оформлено у вказаний законом спосіб; містити владне волевиявлення, яке безпосередньо стосується прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Відповідно, якщо це рішення не має таких ознак, то, за логікою законодавця, вважати його предметом оскарження не можна. Однак такий підхід залишає не вирішеними низку питань. Насамперед це стосується уточнення переліку суб'єктів, чиї рішення можуть бути оскаржені, зокрема, можливість оскарження рішень керівника органу досудового розслідування. Наприклад, ст.123 КПК РФ до предмету оскарження відносить рішення (постанови) дізнавача, начальника підрозділу дізнання, начальника органу дізнання, органу дізнання, слідчого, керівника слідчого органу, прокурора і суду. Вважаємо, що такий підхід, особливо враховуючи перспективу введення інституту кримінальних проступків, заслуговує на увагу. Також, враховуючи реалізацію окремими суб'єктами функцій з організації та керівництва досудовим розслідуванням, постає питання про можливість оскарження слідчим рішення прокурора (керівника органу досудового розслідування), яке вказано не у формі постанови, а надано у вигляді письмової вказівки. Як вказується, що крім передбачених ст.110 КПК постанови та обвинувального акта, до процесуальних рішень прокурора необхідно також віднести його доручення та вказівки, надані у письмовій формі, адже це процесуальні рішення прокурора, які виносяться слідчому в ході здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінального провадження [4, с.10; 12, с.211]. Проте, вказівка на них у ст.110 КПК України відсутня. Усунення цієї колізії полягає у внесенні відповідних змін до цієї статті КПК України шляхом віднесення до процесуальних рішень доручень та вказівок прокурора (керівника органу досудового розслідування).

Дії. Розглядаючи дії як предмет оскарження, слід вказати, що мова йде саме про процесуальні дії слідчого чи прокурора, які вчиняються ними під час конкретного кримінального провадження у межах їх повноважень. І як було відмічено щодо процесуальних рішень, що як основа предмета оскарження ці дії мають відноситися (обмежувати, зачіпати) до прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Тому погодимося із Д.І. Клепкою, яка відмічає, що як структурний елемент предмета

оскарження, дії необхідно розглядати як активну поведінку слідчого, прокурора, слідчого судді, яка порушує права та законні інтереси особи, або може спричинити шкоду конституційним правам і свободам людини, або ускладнити доступ особи до правосуддя, або перешкоджати здійсненню досудового розслідування [4, с.10].

Відповідно, процесуальні дії, які не характеризуються такими властивостями (які не можуть спричинити шкоду конституційним правам і свободам учасників кримінального процесу або ускладнити доступ особи до правосуддя тощо), бути предметом оскарження не можуть. Тобто, не можуть бути предметом процесуального оскарження дії слідчого чи прокурора, які хоча й пов'язані з процесом розслідування, але носять суто службовий, технічний, забезпечувальний характер. Також слід звернути увагу на те, що сам факт вчинення дії слідчим, як виконання ним обов'язку в межах його компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п.17 ст.3 КПК України), не може слугувати змістом предмету оскарження. З цього приводу слушно вказано, що дії, як предмет оскарження суб'єкта владних повноважень, характеризуються тим, що особою ставиться під сумнів законність і правомірність процесу державно-владної діяльності (акцент робиться на формальному елементі предмету) [11, с.107].

Однак відмітимо, і на це звернуто увагу у фаховій літературі та узагальненні судової практики, що відповідно до ч.1 ст.303 КПК допускається оскарження дій слідчого і прокурора лише при застосуванні заходів безпеки [1, с.508; 7]. Але постає питання, що робити у випадку, коли інші дії слідчого чи прокурора, які не стосуються застосування заходів безпеки, перешкоджають реалізації прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, обмежують або навіть їх порушують, особливо конституційні права? Підтримаємо наведену вище думку Д.І. Клепки, що дія слідчого, прокурора має визнаватися предметом оскарження і тоді, коли внаслідок активної їх поведінки порушуються права та законні інтереси особи, спричиняється шкода конституційним правам і свободам людини [4, с.10].

Для юридичної науки та практики питання оскарження дій органу досудового розслідування чи прокурора потребує свого подальшого дослідження. При цьому критерієм його вирішення слід вважати забезпечення за рахунок функціонування інституту оскарження на досу-

довому слідстві засад верховенства прав та законності.

Так, на погляд О.Г. Яновської, єдиним критерієм, який дає змогу визначити, які дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, які рішення цих осіб можуть бути оскаржені до суду, та хто саме має право на таке оскарження, є обмеження конституційних прав і свобод громадян або створення перепон для доступу до правосуддя [5, с.10]. Прикладом норми щодо можливості оскаржувати будь-які дії посадових осіб, уповноважених вести кримінальне провадження, є ст.123 КПК РФ, відповідно до якої "дії (бездіяльність) і рішення... слідчого, керівника слідчого органу, прокурора і суду можуть бути оскаржені... учасниками кримінального судочинства, а також іншими особами в тій частині, в якій процесуальні дії, що вчиняються, і прийняті процесуальні рішення зачіпають їх інтереси". Такий підхід до охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження заслуговує на увагу. У цьому контексті підтримаємо пропозицію доповнити ст.303 КПК частиною наступного змісту: "Оскарженню підлягають рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, якими порушуються або можуть бути порушені конституційні права і свободи людини..." [4, с.15].

Щодо *бездіяльності*, то насамперед відмітимо, що на відміну від гл.22 КПК України 1960 року, у чинному КПК України її було визнано предметом оскарження. Це позитивно характеризує намагання законодавця підвищити рівень охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. З приводу характеристики цієї складової предмета оскарження, то фахівці зауважують, що вона має похідний характер від дії, адже вчинення бездіяльності суб'єктом владних повноважень визначається завжди крізь порушення (або не порушення) носієм влади обов'язку вчинити дію [11, с.107]. Відповідно, бездіяльність як предмет оскарження пов'язана не взагалі з будь-якою пасивною поведінкою слідчого чи прокурора, а саме із не вчиненням ними дій, у випадку, коли такі дії ці посадові особи мали вчинити, що з точки зору законності негативно характеризує таку їх поведінку. Тому погодимося із вченими, які бездіяльність, як складову елементу предмета оскарження, пропонують розуміти як невиконання або неналежне виконання слідчим, прокурором, слідчим суддею свого обов'язку, який полягає у вчиненні конкретних дій або прийнятті конкретних процесуальних рішень, які необхідно було

вчинити або прийняти відповідно до вимог КПК та у визначений законом строк [4, с.10]. З наведеного визначення відмітимо, що вести мову про бездіяльність слід у випадку, коли на слідчого чи прокурора кримінальним процесуальним законом покладено певний обов'язок, який кореспондує справу іншого учасника кримінального провадження. І у разі невиконання слідчим чи прокурором цього обов'язку право іншого учасника кримінального провадження зазнає обмеження чи взагалі порушується. Змістом цього обов'язку є певна, передбачена КПК України, поведінка слідчого чи прокурора, але за якихось суб'єктивних обставин необхідні дії вони не вчиняють. До того ж ці дії, як правило, мають бути вчинені у встановлені КПК строки, що є відображенням дії процесуальної форми кримінального провадження. В цьому контексті науковці відзначають, що термінологія бездіяльності: а) невід'ємно пов'язана з невиконанням службовими особами, що здійснюють кримінальне провадження, своїх посадових (службових) обов'язків; б) є прямим чи побічним порушенням службової присяги; в) утворює настання наслідків, які порушують права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження; г) завжди пов'язана з часовими координатами її дії та є триваючим станом, у якому постійно обмежуються права, свободи та інтереси сторони захисту [5, с.172].

Підтвердженням обґрунтованості погляду на бездіяльність слідчого чи прокурора, як на сукупність об'єднаних між собою юридично значущих елементів, є позиція судових інстанцій. Так, у п.7 висновків узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування" вказується, що бездіяльність полягає у нездійсненні інших процесуальних дій, які слідчий, прокурор зобов'язані вчинити у визначений КПК строк, а на підставі аналізу п.1 ч.1 ст.303 КПК вказується, що бездіяльність, яка підлягає оскарженню відповідно до цієї норми, передбачає три обов'язкові ознаки: 1) слідчий або прокурор наділені обов'язком вчинити певну процесуальну дію; 2) така процесуальна дія має бути вчинена у визначений КПК строк; 3) відповідна процесуальна дія слідчим чи прокурором у встановлений строк не вчинена. На цій підставі автори узагальнення роблять висновки, що наведена норма дозволяє звернутися до суду зі скаргою не на будь-яку бездіяльність, а лише щодо обов'язків, строк виконання

яких чітко регламентований кримінальним процесуальним законодавством [8, с.56–57]. Вважаємо, що до цих трьох елементів доцільно додати ще такі, які наведено науковцями. Зокрема, це відсутність об'єктивних причин невиконання процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень, незаконність та усвідомленість бездіяльності [6, с.10], а також настання наслідків, які порушують права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження [5, с.172].

Тобто, ведучи мову про бездіяльність, слід відмітити, що вона стосується не тільки невиконання слідчим чи прокурором їх посадових (службових) обов'язків, а ще й не виконання ними вимог основних засад кримінального провадження. Адже більшість із цих засад вимагає від слідчого чи прокурора активних дій, які вони у випадку бездіяльності не вчиняють, чим, безумовно, перешкоджають реалізації завдань кримінального провадження. Тому будь-який випадок бездіяльності слідчого чи прокурора, коли зазнають обмеження чи взагалі порушуються права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження, має визнаватися предметом оскарження на досудовому слідстві. У контексті наведеного погодимося з думкою, що норма інституту оскарження бездіяльності органів досудового слідства та їх посадових осіб повинна зумовлюватися чітким інструментарієм і нормами як у наданні можливості реагувати на не вчинення дій цими органами, а також чітко обмежувати усілякі прояви зловживань правом на оскарження [5, с.173]. Щодо останнього моменту, то встановлення чітких критеріїв предмету оскарження та випадків оскарження, переліку суб'єктів, які мають право на оскарження, вимог до змісту скарги, його обґрунтування та доведення перед слідчим суддею в умовах змагального судового розгляду, виступатиме засобами обмеження від випадків зловживань правом на оскарження. Такі кроки зроблять цей інститут ефективним процесуальним засобом дотримання засад верховенства права та законності у кримінальному провадженні. В цьому контексті погодимося із тезою, що процедура оскарження заслужила місце в нашому сучасному розумінні належного процесу і тому настав час визнати її роль як основної гарантії справедливої судової практики [11, с.1281].

Висновки

Значимо, що побудова національного кримінального процесу з урахуванням засад верховенства права та змагальності, а також обов'язок держави по захисту прав і свобод кожного

завдяки діяльності суду, що передбачено ст.55 Конституції України, та обов'язок нашої країни сформувавши ефективний механізм захисту прав особи, що обумовлено дією ст.13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, дають підстави для погляду на інститут оскарження як окремий та самостійний засіб захисту прав, свобод та законних інтересів особи у кримінальному процесі. Така характеристика цього інституту вимагає реалізації кроків у частині розширення можливості особи оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність уповноважених посадових осіб (слідчого, прокурора або судді).

До причини уведення досліджуваного інституту у зміст кримінальної процесуальної діяльності слід віднести ті обставини, що, як свідчить аналіз характеристики окремих рис цього інституту та відповідних узагальнень судової практики, можливість подання щодо окремих рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора як предмета оскарження у кримінальному процесі скарги учасниками кримінального провадження обумовлена тим, що певні випадки ухвалення уповноваженими посадовими особами (слідчим, прокурором) рішень, вчинення ними дій чи бездіяльності істотним чином можуть необґрунтовано обмежувати, перешкоджати реалізації або навіть порушувати права, свободи та законні інтереси окремих учасників кримінального провадження, також ці рішення, дії та бездіяльність вказаних осіб можуть стати на заваді виконанню завдань кримінального провадження.

Виходячи з правового та демократичного характеру нашої держави, а також беручи до уваги пріоритет охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, правовими підставами віднесення окремих рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора до числа таких, які можуть бути оскаржені під час кримінального провадження, слід вважати випадки, коли ці рішення, дії, бездіяльність слідчого, прокурора: а) не забезпечують належної реалізації, порушують, необґрунтовано обмежують процесуальні права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження;

б) не забезпечують належної реалізації, порушують, необґрунтовано обмежують конституційні права, свободи та законні інтереси будь-якої особи, залученої до кримінального провадження; в) перешкоджають вирішенню завдань кримінального провадження та здійсненню останнього відповідно до його основних засад.

Предмет оскарження під час досудового розслідування у кримінальному процесі, яким виступають рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, визначимо як владне волевиявлення уповноважених посадових осіб (слідчого, прокурора або судді) або невиконання ними певного процесуального обов'язку, які віднайшли своє втілення у їх рішеннях, діях або бездіяльності під час досудового розслідування, що має наслідком незабезпечення належної реалізації, недотримання, необґрунтоване обмеження чи порушення процесуальних або конституційних прав, свобод та законних інтересів учасника кримінального провадження, і з приводу чого ним офіційно може бути подано скаргу.

Актуальними питаннями на шляху удосконалення правової основи та процесуального порядку оскарження, передбаченого гл.26 КПК України, є вирішення питання щодо уточнення кола рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, які можуть складати предмет оскарження під час досудового розслідування, у тому числі за правовими наслідками їх вчинення або прийняття. Варто також позитивно вирішити питання можливості оскарження окремих рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, які стосуються власне прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, особливо в частині недотримання їх конституційних прав і свобод, не тільки під час досудового розслідування, але й під час підготовчого судового провадження. Вважаємо, що такі кроки сприятимуть формуванню інституту оскарження як дійсно ефективного засобу юридичного захисту прав, свобод та законних інтересів особи у кримінальному процесі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tom R. Tyler. Procedural Justice, Legitimacy, and the Effective Rule of Law. *Crime and Justice*. Vol. 30 (2003), pp. 283–357. URL: <http://www.jstor.org/stable/1147701>.
2. Marius van Dijke, David De Cremer, Lieven Brebels, Niels Van Quaquebeke. Procedural justice and action-state orientation. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/30649836.pdf>.
3. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
4. Глинська Н. В. Обґрунтування рішень у кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків : Б. в., 2003. 20 с.

5. Мельник Я. Я., Єльчукова І. В. Теоретико-правовий аналіз понятійного апарату категорії "бездіяльність" як об'єкта оскарження на стадії досудового розслідування за новим КПК України. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 1 (7). С. 166–174.
6. Клепка Д. І. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування як окремих вид провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.
7. Яновська О. Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування. *Адвокат*. 2013. № 1. С. 10–13.
8. Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування: узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html (дата звернення 20.01.2018).
9. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: Лист Вищого спеціалізованого суду від 09.11.2012 № 1640/0/4-12. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12>.
10. Камчатна Д. І. Предмет оскарження під час досудового розслідування. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1. С. 188–194.
11. Cassandra Burke Robertson. The Right to Appeal. 91 North Carolina Law Review 1219 (2013). PP. 1219–1282. URL: https://scholarlycommons.law.case.edu/faculty_publications/58.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінськ : ВТФ "Перун", 2005. 1728 с.
13. Луценко Д. В. Про предмет оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 13. С. 103–108.
14. Гринів О. Вказівка прокурора як форма процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Університетські наукові записки*. 2016. № 1. С. 205–212.

REFERENCES

1. Tyler, T. (2003). Procedural Justice, Legitimacy, and the Effective Rule of Law. *Crime and Justice*, (30). 283–357. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/1147701> (Eng.).
2. Marius van Dijke, David De Cremer, Lieven Brebels, Niels Van Quaquebeke. Procedural justice and action-state orientation. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/30649836.pdf> (Eng.).
3. Hroshevyu, YU. M., Tatsiy, V. YA., & Tumanjants, A. R. et al; Tatsiy, V. YA., Hroshevyu, YU. M., Kaplina, O. V., & Shylo O. H. (Eds.). (2013). *Kryminal'nyy protses: pidruchnyk* [Criminal process: tutorial]. Kharkiv: Pravo (in Ukr).
4. Hlyns'ka, N. V. (2003). *Obgruntuvannya rishen' u kryminal'nomu protsesi* [Justification of decisions in criminal proceedings]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.09). Kharkiv (in Ukr).
5. Mel'nyk, YA. YA., & Yel'chukova, I. V. (2014). Teoretyko-pravovy analiz ponyatiynoho aparatu katehoriyi "bezdiyal'nist" yak ob'yekta oskarzhennya na stadiyi dosudovoho rozsliduvannya za novym KPK Ukrayiny [Theoretical and legal analysis of the conceptual apparatus of the category of "inactivity" as an object of appeal at the stage of pre-trial investigation under the new CPC of Ukraine]. *Administrativne pravo i protses*, 1(7). 166–174 (in Ukr).
6. Kleпка, D. I. (2017). *Oskarzhennya rishen', diy chy bezdiyal'nosti pid chas dosudovoho rozsliduvannya yak okremyy vyd provadzhennya* [Appeal against decisions, actions or inactivity during pre-trial investigation as a separate type of proceedings]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.09). Kharkiv (in Ukr).
7. Yanov's'ka, O. H. (2013). Instytut oskarzhennya na stadiyi dosudovoho rozsliduvannya [Institution of appeal at the stage of pre-trial investigation]. *Advokat*, (1). 10–13 (in Ukr).
8. *Pro praktyku roz'hlyadu skarh na rishennya, diy chy bezdiyal'nist' orhaniv dosudovoho rozsliduvannya chy prokurora pid chas dosudovoho rozsliduvannya: uzahal'nennya Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrayiny z rozhlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav* [About the practice of reviewing complaints about decisions, actions or inactivity of the bodies of pre-trial investigation or prosecutors during pre-trial investigation: generalization of the High specialized court of Ukraine for consideration of civil and criminal cases]. Retrieved from: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html (in Ukr).
9. *Pro deyaki pytannya poryadku oskarzhennya rishen', diy chy bezdiyal'nosti pid chas dosudovoho rozsliduvannya* [On certain issues of the procedure for appealing decisions, actions or inactivity during pre-trial investigation]. Lyst Vyshchoho spetsializovanoho sudu (09.11.2012 No 1640/0/4-12). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12> (in Ukr).
10. Kamchatna, D. I. (2014). Predmet oskarzhennya pid chas dosudovoho rozsliduvannya [Subject of appeal during pre-trial investigation]. *Universytets'ki naukovy zapysky*, (1). 188–194 (in Ukr).

11. Cassandra Burke Robertson. (2013). The Right to Appeal. 91 North Carolina Law Review 1219 PP. 1219–1282. Retrieved from: https://scholarlycommons.law.case.edu/faculty_publications/58 (Eng.).
12. Busel, V. T. (Red.). (2005). *Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv: Irpin': VTF "Perun" (in Ukr).
13. Lutsenko, D. V. (2015). Pro predmet oskarzhennya rishen', diy abo bezdiyal'nosti sub'yekta vladnykh povnovazhen' [On the subject of appeal decisions, actions or inactivity of the subject of authority]. *Zhurnal skhidnoyevropeys'koho prava*, (13). 103–108 (in Ukr).
14. Hryniv, O. (2016). Vkazivka prokurora yak forma protsesual'noho kerivnytstva dosudovym rozsliduvannyam [The direction of the prosecutor as a form of procedural guidance to the pre-trial investigation]. *Universytets'ki naukovy zapysky*, (1). 205–212 (in Ukr).

Надійшла 16.04.2018

РЕКОМЕНДОВАНЕ ЦИТУВАННЯ (RECOMMENDED CITATION), АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS)

Шестаков В. І. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора як предмет оскарження у кримінальному провадженні. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 3. С. 131–140. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_3_18.pdf

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1412007>

З'ясовано, що предметом оскарження є саме рішення, дії або бездіяльність слідчого, прокурора, оскільки вони містять їх владне волевиявлення, становлять процесуальний акт-дію або стосуються невиконання ними процесуального обов'язку, якими безпідставно можуть обмежуватися або порушуватися права учасників провадження. Доведено, що право на оскарження повинно бути надано особі у випадку недотримання її процесуальних, конституційних прав та свобод, порушення вимог засад кримінального провадження або перешкоджання досягненню його завдань. Визначено, надання більш широких прав особі на оскарження рішень, дій, бездіяльності слідчого чи прокурора виступає елементом ефективного засобу юридичного захисту їх прав та свобод.

Ключові слова: кримінальне провадження; предмет оскарження; процесуальна дія; рішення; бездіяльність; забезпечення прав учасників розслідування

Шестаков В.И. Решения, действия либо бездействие следователя или прокурора как предмет обжалования в уголовном процессе

Установлено, что предметом обжалования есть само решение, действия или бездействие следователя, прокурора, поскольку они содержат их властное волеизъявление, составляют процессуальный акт-действие или касаются невыполнения ими процессуальной обязанности, которыми безосновательно могут ограничиваться или нарушаться права участников производства. Доказано, что право на обжалование должно быть предоставлено лицу в случае несоблюдения ее процессуальных, конституционных прав и свобод, нарушение требований принципов уголовного производства или препятствование достижению его задач. Определено, что предоставление более широких прав лицу на обжалование решений, действий, бездействия следователя, прокурора является элементом эффективного средства юридической защиты его прав и свобод.

Ключевые слова: уголовное производство; предмет обжалования; процессуальное действие; решение; бездействие; обеспечения прав участников расследования

Shestakov V.I. Decisions, Actions or Omissions of the Investigator or Prosecutor as an Object of Appeal in a Criminal Proceeding

The Institute of appealing decisions, actions or omissions of the investigator, the prosecutor is considered as a means of protecting the rights of the participants in the process. It is established that the object of the appeal is the decision itself, the actions or inaction of the investigator, the prosecutor, since they contain their authoritative will, constitute a procedural act-action, or concern them with non-fulfillment of their procedural obligations that the rights of participants in the proceedings may be groundlessly restricted or violated. It is proved that the right to appeal must be granted to a person in case of non-compliance with her procedural, constitutional rights and freedoms, violation of the requirements of the principles of criminal proceedings or obstruction of the achievement of his tasks. It is determined that the granting of broader rights to a person to appeal decisions, actions, omissions of the investigator, the prosecutor is an element of an effective means of legal protection of his rights and freedoms. The article describes the characteristics of decisions, actions or inactivity of the pre-trial investigation body or prosecutor as an object of appeal in criminal proceedings. It is indicated that the subject of an appeal in a criminal proceeding is appropriate to be understood as a certain object or phenomenon that has come to an end in its decision, action, etc. authorized officials, which caused the protest of the participant in the criminal proceedings, and about

which they can formally file a complaint. The content of the subject of the appeal is the power of the investigator or prosecutor, the commission of certain procedural acts-actions or non-performance of procedural duty and his legal form is the decision, action or inaction, in particular, the body of the pre-trial investigation or prosecutor. It is proved that the possibility of appealing decisions, actions or omissions of an investigator or a prosecutor during a pre-trial investigation that constitute an object of appeal is due to the fact that they may restrict or impede the rights, freedoms and legitimate interests of interested parties in criminal proceedings and may also impede the fulfillment of the tasks of criminal proceedings. It was noted that the clear definition of the subject matter of the appeal in the law as well as the granting of wider rights to the participants in criminal proceedings to appeal decisions, actions or inactivity of the pre-trial investigation body or prosecutor serves as an effective means of legal protection of the rights, freedoms and legitimate interests of a person in criminal proceedings. More complete realization of the principles of competition in the national criminal process, as well as the need to ensure the rights of each, provided for in Art.55 of the Constitution of Ukraine and Art.13 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, require steps to expand the scope of this institution.

Key words: *criminal proceedings; the subject of the appeal; procedural action; decision; inaction; provision of the rights of participants in the investigation*